

VI. МОЛОДІ НАУКОВЦІ

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.64.12>
УДК 911.2+631.4

В. Пласкальний, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КЛЮЧОВІ СКЛАДНИКИ УНІВЕРСАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ МІРИ АНТРОПІЗАЦІЇ ЛАНДШАФТНИХ АГРЕГАЦІЙ В МЕЖАХ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто європейські і вітчизняні концепції визначення ступеня антропогенної трансформації ландшафтів. Висвітлено концептуальні засади та основний зміст якійсно нової методики аналізу ступеня антропоізації ландшафтних комплексів. Проаналізовано основні її ключові складники та європейську інтегрованисть застосування. Досліджено наявний та перспективний геоінформаційний базис для забезпечення верифікаційного складника методики, картографічної візуалізації та отримання кількісних даних щодо міри антропоізації ландшафтів. Розкрито можливість практичної верифікації та практичного застосування даної методики до ландшафтних агрегацій в межах території України для визначення стану і стійкості геосистем до антропогенних навантажень.

Ключові слова: антропоізація, антропогенна трансформація, ландшафт, гемеробність, землекористування, земельні покриття, картографічні веб-сервіси, супутникові дані.

Вступ. Потреба у раціональному використанні природних ресурсів та територій, збереженні довкілля, відтворенні біоландшафтного різноманіття, безпечному поводженні з відходами та мінімізації забруднення геосистем зумовлюють необхідність досліджень процесу антропогенного впливу на природні комплекси та аналізу міри їхньої антропоізації.

Потреба у вищезазначених дослідженнях підтверджується Цілями нової програми збалансованого розвитку, прийнятої 25 вересня 2015 року 193 державами-членами ООН на Саміті зі сталого розвитку в Нью-Йорку, де було також виділено 17 глобальних цілей, які людство має досягти до 2030 року.

У них йдеться про всебічну охорону, відновлення та збереження довкілля, природних ресурсів, теральних та аквальних ландшафтних комплексів, ефективне поводження з відходами й удосконалення екологічної політики держав. У даному контексті саме аналіз міри антропоізації ландшафтів дозволяє сприяти вирішенню низки важливих завдань щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, оптимізації територіальної структури угідь та здійснення ландшафтного планування, ведення раціонального земле- та ресурсокористування, а також нормування антропогенних навантажень на геосистеми.

Загалом можна виділити чотири європейські і вітчизняні концепції визначення міри антропоізації ландшафтів: концепцію природності, яка є власне архіретроспективним аналізом природності ландшафту, тобто визначає природність як міру схожості реальних актуальних ландшафтів до референційних (з первісною рослинністю); концепцію незайманості або соціологічно-ідеалізованого аналізу природності ландшафтів, яка оцінює індикатори незайманості, такі як віддаленість майже "незайманих" ландшафтів від результатів та видів діяльності людини; концепцію гемеробності, яка визначає ступінь впливу людини на середовища існування видів, рослинні угруповання та геосистеми через різні типи антропогенного навантаження і види землекористування; та, нарешті, концепцію геоекологічно-природокористувального аналізу міри антропоізації ландшафтів, підвалини якої сформовано науковими напрямками та школами конструктивного та ландшафтно-геоекологічного спрямування, які дозволяють здійснити аналіз стану та стійкості геосистем, змоделювати можливі вектори трансформації ландшафтно-територіальних структур і характер їхніх видозмін в умовах антропогенного тиску ([5]).

Виклад основного матеріалу. Метою даної наукової публікації є висвітлення теоретично розробленої для наступного практичного тестування якісно нової

методики аналізу ступеня антропоізації ландшафтних комплексів, яка синергічно поєднує в собі корисні методично-прикладні надбання вищезгаданих концепцій, використовує модельно-параметричні системи оцінювання міри антропоізації ландшафтів та має загальноєвропейський інтегрований апарат.

Дана методика аналізу міри антропоізації ландшафтів України складається з чотирьох взаємопов'язаних складників: загальнозмістового, параметричного, логіко-математичного та верифікаційно-реалізаційного.

Інструментом загальнозмістового складника методики є інтегрована для країн Європи категорійно-класифікаційна схема міри антропоізації ландшафтів в залежності від ступеня антропогенного впливу на них систем землекористування, заданого через відповідні рівні гемеробності, інтенсивності впливу, геоекологічну сприятливість або несприятливість цих систем. *Параметричний складник* має забезпечити коректне математично-статистичне узагальнення найбільш відомих (референційних) експертних параметризацій міри антропоізації ландшафтів, яке подане у вигляді септильно параметризованої нелінійної шкали, що є наслідком як математично-статистичного узагальнення, так і отримання узагальненого розподілу індексів антропоізації, його квантування та визначення конкретних категорійних параметрів шкали міри, тобто їхньої "ваги" ([4]).

Найбільш відомі параметризації антропоізації можна розділити за підходами в рамках описаних вище двох концепцій визначення міри антропоізації ландшафтів: за концепцією гемеробності можна виділити три "гемеробних" підходи залежно від авторських варіантів ([6, 7, 8]), а за концепцією геоекологічно-природокористувального аналізу можна вирізнити конструктивно-географічний, агроекологічний та гідроінвайронментологічний підходи ([1, 2, 3]).

Основним інструментом *логіко-математичного складника* є шкала міри антропоізації ландшафтів України, яка є генералізованою, бо узагальнена за референційними концепціями міри антропоізації, поєднана з параметричним складником і рангована залежно від впливу систем (видів) землекористування. Ця шкала, призначена для верифікаційної реалізації, спрямована на фізико-географічні таксоми, оперує середньовиваженими за площами систем індексом антропоізації і стосується суходільних ландшафтів. Крім того, передбачена можливість деталізації та певної агрегації категорій шкали в залежності від доступного геоінформаційного базису досліджень. Разом з цим, окремо розроблено аналогічну схему для аква-теральних ландшафтів русла і берегів натуральних і штучних водотоків та побудовано узгоджену з параметричним склад-

ником шкалу геоекологічної ситуації в землекористуванні, що має обґрунтовані діапазони значень індексу співвідношення площ геопозитивних і геонегативних землекористувальних систем.

Наявний наразі геоінформаційний базис дозволяє в подальшому втілити *верифікаційно-реалізаційний складник* методики, який містить формалізовані побудови, що передбачають перетин випадкових і детермінованих полів систем землекористування з регіоналізованими географічно-детермінованими полями фізико-географічних областей і районів України з метою оцінювання в межах останніх інтегральної міри антропоїзації та аналізу її чинників. Під поняттям перетин мається на увазі накладання і вплив полів різних видів землекористування на агрегації ландшафтів, причому ступінь, інтенсивність та тривалість, діапазон такого впливу залежить саме від типу та характеру функціонального використання природних територіальних одиниць. Це означає, що різні галузі виробничої і невиробничої сфер господарства, такі як промисловість, агросектор, транспорт, інфраструктура, рекреація, заповідна діяльність, по-різному впливають на геосистеми і мають різні результувальні наслідки діяльності. Умовно перетин можна описати параметрами, які були розробленими В.М. Самойленком і використовувалася рядом науковців у своїх розрахунках (Д.В. Іванок, І.О. Діброва, К.О. Верес). До них можна віднести генезисно-еволюційні структури, які виділяються в межах кожної досліджуваної території, і бувають трьох видів: квазі-природні, з якими можна ототожнити фізико-географічні одиниці (в нашому випадку фізико-географічні області та райони), природно-антропогенні та антропогенні, з якими можна ототожнити різні види землекористування, які є фактично функціонально-природокористувальними системами, що, залежно від головного виду природокористування, поділяються на селитебну, агропромислову, промислову, транспортну, природоохоронну й полірекреаційну систему ([8]).

Залежно від того, який тип функціонально-природокористувальної системи перетинає фізико-географічну область, визначається, відповідно, ступінь антропогенної перетвореності територій, головний вид природокористування, інтенсивність та характер впливу на природні ландшафти. Зрозуміло, що в дійсності на ландшафти досить часто одночасно впливають відразу декілька типів функціонально-природокористувальних систем, тому розрахункові природно-антропогенні та антропогенні генезисно-еволюційні структури визначаються за типом домінантного впливу. Аналіз перетину видів природокористування і фізико-географічних одиниць дає нам інформацію про характер їхнього антропогенного перетворення, що є основою для визначення індексу антропоїзації, а звідси і здатності геосистем до саморегуляції як їхньої стійкості та наслідку антропогенного навантаження певного рівня.

Власне вищезазначені перетини функціонально-природокористувальних і фізико-географічних систем (як ландшафтних агрегацій) можна здійснити, початково встановивши правильне місцезнаходження та площі відповідних полів видів землекористування. Тому для практичної верифікації отриманих результатів варто задіяти весь спектр можливих джерел інформації, а саме, з одного боку, топографічні та тематичні карти (карти відповідних галузей різних сфер господарської діяльності, соціально-економічні та фізико-географічні карти), літературні, фондові, архівні й статистичні матеріали, дані наземної системи спостережень, аерофізичні спостереження, дані експедиційних, стаціонарних та напівстаціонарних досліджень. Для проведення

відповідного оверлейного аналізу перетину зазначених полів та проведення розрахунків такі картографічні дані доцільно, за потреби, перевести у векторний формат через цифрування вихідного матеріалу, здійснюючи і інші потрібні геоінформаційні процедури.

З іншого боку, для вихідної верифікації, а згодом і повноміральної реалізації методики планується початково й перспективно задіяти відкриті інтегровані геоінформаційні ресурси, а саме сучасні інтерактивні картографічні веб-сервіси земельних покривів (Global land cover/land use projects) провідних міжнародних установ, що займаються моніторингом зміни поверхні Землі та дослідженням сучасних видів землекористування (FAO/UNO, USGS, EEA, ESA, NASA, NOAA).

Мова йде, насамперед, про інтерактивну карту земельних покривів програми Climate Change Initiative (CCI-LC) Європейського космічного агентства з розрізнуванням 300 м, отриману внаслідок обробки даних дистанційного зондування з супутників MERIS та SPOT, інтерактивну карту земельних покривів Європейського агентства з охорони довкілля (EEA) опубліковану в 2011 році, тематичну карту глобальної мережі земельних покривів FAO та картографічні матеріали оновленого картографічного веб-сервісу GlobeLand30 Національного центру Геоматики Китаю з розрізнувальною здатністю 30 м.

І хоча вищезазначені глобальні карти land cover/land use дають загальні уявлення про характер антропогенного впливу на геосистеми, вони, після належної геоінформаційної обробки, можуть правити за основу для подальшого аналітичного дослідження характеру та величини антропогенного перетворення ландшафтів з адекватним визначенням міри антропоїзації геосистем на території України.

Вищезазначені програми й сервіси дозволяють завантажити тематичні глобальні карти земельних покривів, які вже оброблені і класифіковані відповідно до виділених видів землекористування. З такими готовими даними можна проводити наступне вимірювання площ і певних відстаней, генералізувати або проводити деталізацію меж територіальних покриттів чи виділених землекористувальних класів. Натомість працюючи з територіями крупнішого масштабу та/або при деталізації певних меж тощо, необхідно мати справу з вихідними матеріалами, за якими власне і здійснюються вищезгадані дешифрування та класифікація, тобто з супутниковими знімками.

При цьому слід зважити на те, що вищезазначені картографічні веб-сервіси пропонують готовий продукт – тематичні цифрові карти, які мають досить дрібний масштаб, і основі яких лежать супутникові знімки низької розрізнувальної здатності. Наразі ж існує багато джерел відкритих геопросторових даних з супутниковими знімками з не тільки низьким, а й середнім просторовим розрізнуванням. Наприклад, по-перше, завдяки спільному проекту Геологічної служби США та НАСА, функціонує сервіс безплатного доступу до супутникових знімків Landsat. Найпопулярніша точка доступу до нього – earthexplorer.usgs.gov, а максимальна просторова розрізнувальна здатність знімків становить 15 м., По-друге, завдяки взаємодії Європейського космічного агентства з Європейською Комісією в рамках ініціативи "Глобальний моніторинг для довкілля та безпеки", наразі діє науковий портал доступу до знімків місій/супутників нового покоління Sentinel, які запущені в рамках програми спостереження за Землею Copernicus (точка доступу <https://scihub.copernicus.eu/dhus/#/home>, а просторове максимальне розрізнування супутникових знімків – 10 м). І це лише два веб-сервіси

вільного некомерційного доступу до просторових даних серед багатьох інших.

Більше того, за наявності фінансових ресурсів можна здійснити комерційне замовлення супутникових даних як архівних, так і нової зйомки, з високою і надвисокою розрізняльною здатністю. Найбільш відомі супутникові програми, які надають такі знімки подано нижче,

разом з набором каналів зйомки та відповідним просторовим розрізнянням (табл. 1).

Програми, які надають такі знімки подано нижче, разом з набором каналів зйомки та відповідним просторовим розрізнянням (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристики космічних знімків найбільш відомих сучасних супутникових програм (за даними <http://www.tvvis.com.ua>)

Супутникова програма	Канали зйомки	Просторове розрізняння
Quickbird, WorldView-1, WorldView-2, WorldView-3, Geoeye-1	R, G, B, NIR, coastal, yellow, red edge, NIR-2	30 см, 40см, 50см, 60 см
Pleiades-1/2	Panchromatic, R,G,B, NIR	50 см
SPOT-6/7	Panchromatic, R,G,B, NIR	1,5 м
DEIMOS-2	Panchromatic, R,G,B, NIR	75 см
IKONOS	Panchromatic, R,G,B, NIR	80/100 см
EROS-B	Panchromatic	70 см
Kompsat – 3A	Panchromatic, R,G,B, NIR	55 см
Kompsat – 3	Panchromatic, R,G,B, NIR	70 см
Kompsat -2	Panchromatic, R,G,B, NIR	100 см
Rapideye	R, G, B, NIR, Red edge	5 м

Висновки. Розроблена якісно нова методика аналізу міри антропоізації ландшафтів дає змогу визначити інтенсивність та глибину антропогенного впливу через вид землекористування, міру антропоізації та залишкову здатність ландшафту до саморегуляції залежно від розмірів природних та штучних геосистем та співвідношення площ геоecологічно позитивних (геопозитивних) і геоecологічно негативних (геонегативних) землекористувальних систем.

Складники методики, а саме загальнозмістовий, параметричний, логіко-математичний та верифікаційно-реалізаційний, поєднано як логічно, так і у прикладному аспекті із синергічним ефектом їхнього комплексування.

Для реалізації складників методики передбачено проведення математичних операцій з просторовими об'єктами, статистична обробка даних, процедури оверлейного аналізу шарів з упорядкуванням інформації та її геоінформаційним відображенням, що надає можливість проведення повномірного аналізу стану певного досліджуваного регіону щодо міри антропоізації ландшафтних агрегацій. Також запропоновано склад джерел сучасних просторових даних для формування початкового та перспективного геоінформаційного базису верифікації та реалізації методики.

Список використаних джерел

1. Клементова Е., Гейниге В. Оценка экологической устойчивости сельскохозяйственного ландшафта // Мелиорация и водное хозяйство. – 1995. – № 5. – С.24-35.
2. Klementova E., Heinyhe V. Otsenka ekolohyheskoj ustoichyvosti selskokhoziaistvennoho landshafta // Melyoratsiya y vodnoe khoziaistvo. – 1995. – № 5. – С.24-35.
3. [Klementova E. Geynige B. Assessment of the environmental sustainability of the agricultural landscape // Irrigation and Water Management. – 1995. – № 5. – P.24-35.]

2. Риборські І., Гойке Е. Вплив складу угідь на екологічну стабільність території (словацькою мовою) // Землевпорядні роботи в спеціальних умовах. – Татранська Ломніца, 1988.

Ryborski I., Hoike E. Vplyv skladu uhid na ekolohichnu stabilnist terytorii (slovatskoiu movoiu) // Zemlevporiadni roboty v spetsialnykh umovakh. – Tatranska Lomnitsa, 1988.

[Ryborski I., Gajko E. Impact of land uses on the sustainability area (in Slovak) // Land management in special conditions. – Tatranska Lomnica 1988.]

3. Самойленко В.М. Моделювання басейнових геосистем: Монографія / В.М. Самойленко, Д.В. Іванок. – К.: ДП "Прінт Сервіс", 2015. – 208 с.

Samoilenko V.M. Modeliuvannia basainovykh heosystem: Monohrafiia / V.M. Samoilenko, D.V. Ivanok. – K.: DP "Print Servis", 2015. – 208 s.

[V. Samoilenko Modeling basin geosystems: Monograph / VM Samoilenko, DV Ivanok. – K.: DP "Print Service", 2015. – 208 p.]

4. Самойленко В.М., Пласкальний В.В. Інтероперабельна методика аналізу міри антропоізації ландшафтів України // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016. – Т.2.(41). – С.6-31.

Samoilenko V.M., Plaskalny V.V. Interoperabelna metodyka analizu miry antropizatsii landshaftiv Ukrainy // Hidrolohiiia, hidrokhiimiiia i hidroekolohiia. – 2016. – T.2 (41). – S.6-31.

[Samoilenko V.M., Plaskalny V.V. Interoperable procedure of anthropization extent' analysis for Ukrainian landscapes – // Hydrology, hydrochemistry and hydroecology. – 2016 – V.2 (41) – p.6-31.]

5. Самойленко В.М., Пласкальний В.В. Систематизація концепцій ідентифікації міри антропоізації ландшафтів // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2016 – Т.1.(40). – С.6-21.

Samoilenko V.M., Plaskalny V.V. Systematyzatsiia kontseptsii identyfikatsii miry antropizatsii landshaftiv // Hidrolohiiia, hidrokhiimiiia i hidroekolohiia. – 2016. – T.1. – vypusk 40, – S.6-21.

[Samoilenko V.M., Plaskalny V.V. Classification of conceptions for identification of landscapes' anthropization extent // Hydrology, hydrochemistry and hydroecology. – 2016 – V.1.(40) – p.6-21.]

6. Csorba P., Szabó S. Degree of human transformation of landscapes: a case study from Hungary // Hungarian Geographical Bulletin. – 2009. – Vol.58. – No.2. – P.91-99.

7. Paracchini M.L., Capitani C. Implementation of a EU wide indicator for the rural-agrarian landscape. – JRC scientific and technical reports (EUR 25114 EN-2011). – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. – 89 p.

8. Walz U., Stein C. Indicators of hemeroby for the monitoring of landscapes in Germany // Journal for Nature Conservation. – 2014. – Vol.22. – P.279-289.

Надійшла до редколегії 01.10.16

В.Пласкальний, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

КЛЮЧЕВЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ УНИВЕРСАЛЬНОЙ МЕТОДИКИ АНАЛИЗА МЕРЫ АНТРОПИЗАЦИИ ЛАНДШАФТНЫХ АГРЕГАЦИЙ В ПРЕДЕЛАХ ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ

Рассмотрены европейские и отечественные концепции определения степени антропогенной трансформации ландшафтов. Освещены концептуальные начала и основное содержание качественно новой методики анализа степени антропоизации ландшафтных комплексов. Проанализированы основные ее ключевые составляющие и европейская интероперабельность применения. Исследованы имеющийся и перспективный геоинформационный базис для обеспечения верификационной составляющей методики, картографической визуализации и получения количественных данных о степени антропоизации ландшафтов. Раскрыты возможности практической верификации и применения данной методики для ландшафтных агрегаций в пределах территории Украины для определения состояния и устойчивости геосистем к антропогенным нагрузкам.

Ключевые слова: антропоизация, антропогенная трансформация, ландшафт, хемеробность, землепользование, земельные покрытия, картографические веб-сервисы, спутниковые данные.

V. Plaskalniy, postgraduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

KEY COMPONENTS OF THE UNIVERSAL PROCEDURE OF ANTHROPIZATION EXTENT' ANALYSIS FOR AGGREGATION WITHIN THE TERRITORY OF UKRAINE

Four European and national conceptions for identification of landscapes' anthropization extent were considered and differentiated. The mentioned conceptions are conceptions of archiretrospective (naturalness), zoological-idealized (wilderness), actual-potential (hemeroby) and geoeological-naturemanagement analysis.

Landscape anthropization is a process of their transformation through anthropogenic impact with specific intensity and consequences of this process, as a result it can be identified existence geosystems with different anthropization level. Alongside, conceptual bases and procedure of anthropization extent' analysis for Ukrainian landscapes were covered. The procedure is interoperable for all-European and Ukrainian approaches and consists of four components: common-matter, parametric, logic-mathematical and verification implementation component. It embodies scheme and scales of landscapes' anthropization extent depending on anthropogenic impact' extent of land use and land cover systems. This impact is specified by corresponding degrees of hemeroby, impact intensity, geoeological favourableness and naturalness of indicated systems. The scale of geoeological situation in land use was also developed. Means were defined for verification and implementation of the procedure concerning landscape aggregations within the territory of Ukraine. Up-to-date and potential geoinformation basis, including GIS technology, satellite imageries, and geospatial web services, was investigated for examination of land covers and land use systems, for cartographic visualization and quantitative data obtaining of the landscape anthropization extent. The possibility of the practical verification and application of this procedure for landscape aggregations within the territory of Ukraine was revealed to determine the state and resilience of geosystems to anthropogenic pressure. Newly represented interoperable procedure will give opportunity to make more rational management decisions in evaluating potential and existing geoeological risks, in defining impact limits, permissible pressure on landscape or natural complexes. This is necessary to ensure sustainable environmental management, territory rational organization, optimal landscape planning and monitoring of anthropogenic activity.

Keywords: anthropization, anthropogenic transformation, landscapes, hemeroby, land use, land cover, cartographic services, satellite data.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.64.13>
УДК 911.3

Л.Ковалевич, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З ПРОТИДІЇ СЕЦЕСІОНІЗМУ

В статті розглянуто роль внутрішньої політики держави у вирішенні міжрегіональних протиріч та протидії сепаратизму процесам. Висвітлено основні способи реагування уряду на посилення відцентрових тенденцій в окремих регіонах. Проаналізовано головні характерні риси державної політики країн Європейського Союзу, в яких наявні регіони з високим потенціалом сепаратистського конфлікту. Підкреслено необхідність виваженої внутрішньої політики уряду для запобігання ескалації внутрішньодержавних протиріч. Досліджено вплив форми державного устрою на мінімізацію міжрегіональних протиріч. Розглянуто приклади успішного вирішення регіональних конфліктів окремими європейськими державами.

Ключові слова: сепаратизм, Євросоюз, державна політика, сепаратистські рухи, міжрегіональні конфлікти.

Вступ. Постановка проблеми. В сучасну епоху повсюдної тотальної взаємозалежності, яка відбувається у світі політичних процесів, проблеми, пов'язані з наявністю в окремих регіонах планети осередків сепаратизму, зумовлюють глобальне посилення політичної та економічної напруженості. Важливою рисою, на якій слід підкреслити, є те, що сепаратизм в різних регіонах світу проявляється по-різному: в різних формах, із різними засобами, методами боротьби та цілями, починаючи від простих заяв та погроз і закінчуючи збройною боротьбою та тероризмом. У світлі глобалізаційних процесів певна подія в одному кінці світу може стати прецедентом для будь-якої іншої. А розвиток подій на будь-якій території зі змішаним населенням може піти або шляхом мирного співіснування і політичної стабільності, або прямувати до жорстоких конфліктів. Значною мірою це залежить від внутрішньої етнічної політики уряду. Оскільки проблема врегулювання сепаратизму в Україні стоїть на порядку денному, то особливо актуальності набуває дослідження та аналіз успішного досвіду вирішення міжрегіональних протиріч в інших державах, зокрема в країнах Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий вклад у вивчення регіональних аспектів сепаратистських процесів та особливостей державної політики їх регулювання як загалом, так і в окремих країнах внесли А. Баранов, Н. Беліцер, Б. Коппітерс, М. Емерсон, М. Хейссен, А. Зоткін, В. Лажнік, Н. Фонсека та ін.

Метою статті є висвітлення основних способів реагування центральних органів держав на сепаратистські процеси всередині країни та виділення основних дій, здійснених країнами, що входять до складу Євросоюзу та в межах яких діють активні сепаратистські рухи, задля їх врегулювання.

Виклад основного матеріалу. Сепаратизм і його крайня форма – сепаратизм (як політика і практика суспільно-політичного руху, що спрямовані на здобуття державного суверенітету окремою етносоціальною спільнотою на території її проживання в межах існуючої держави) – явище, яке потенційно присутнє у будь-якій поліетнічній державі. Посилення чи ослаблення центральної влади, вплив різноманітних факторів, пов'язаних з політичними та соціокультурними перетвореннями в суспільстві сприяють активізації сепаратистських процесів.

Коли і чи взагалі виникне сепаратистський рух залежить в основному від внутрішньої політики, відносин між групами і регіонами всередині країни. Виникнення сепаратистського руху можливе за наявності двох умов: по-перше, дискримінації етнічної меншості з боку державної влади, а по-друге, активна національна політична протееліта, яка б очолювала цей рух. Та чи досягне сепаратистський рух своїх цілей залежить від міжнародної політики, балансу інтересів і сил на зовнішній арені. Іноді, розгляд засобів для підтримки руху, включаючи зовнішню допомогу, може значно модифікувати сепаратистські почуття (зменшити чи збільшити) [4]. Сепаратизм лежить прямо на стику внутрішньої та зовнішньої політики, проте в більшості випадків поява сепаратизму може бути пояснена внутрішньою етнічною політикою.

Загалом сепаратистський рух як прагнення певних регіонів країни до відділення, набуття суверенітету є частково проявом захисної реакції на ті процеси, які не влаштовують частину суспільства в переломні періоди його розвитку. Загалом, принцип самовизначення народів передбачає різні способи політико-територіальної організації спільності у внутрішньодержавних відносинах: створення суб'єкта федерації, організацію місцевого самоврядування, екстериторіальні форми національно-